

Tillsynsrapport

Egenmäktighet med barn – tillämpningen av den särskilda åtalsprövningsregeln

Tillsynsrapport 2014:3
Utvecklingscentrum Stockholm
December 2014 (dnr ÅM-A 2014/0397)

Innehållsförteckning

1	SAMMANFATTNING.....	3
2	GRANSKNINGENS SYFTE OCH GENOMFÖRANDE	4
3	RÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER.....	6
3.1	EGENMÄKTIGHET MED BARN (7 KAP. 4 § BRB)	6
3.2	SÄRSKILD ÅTALSPRÖVNING (7 KAP. 6 § BRB)	12
3.3	ÖVERPRÖVNING	14
3.4	UTBILDNING OM EGENMÄKTIGHET MED BARN.....	14
4	UTRIKESDEPARTEMENTETS ROLL IFRÅGA OM BORTFÖRDA BARN	14
5	ANTAL ÅTAL M.M.....	15
6	IAKTTAGELSER OCH BEDÖMNING.....	20
6.1	KORTA FAKTA AV IAKTTAGELSENA I DE GRANSKADE ÄRENDENA.....	20
6.2	NÄRMARE OM TILLÄMPNINGEN AV DEN SÄRSKILDA ÅTALSPRÖVNINGEN	23
6.2.1	AVSKRIVNINGSBESLUT.....	23
6.2.2	ÅTAL VÄCKT.....	30
6.3	PRÖVNING I TVÅ LED.....	31
7	ANALYS OCH SLUTSATSER.....	32
8	FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER.....	33

1 Sammanfattning

Åtal för egenmäktighet med barn får inte väckas om det inte är påkallat från allmän synpunkt (särskild åtalsprövning). En granskning har genomförts av åklagares tillämpning av bestämmelsen om särskild åtalsprövning. Syftet har varit att granska om tillämpningen är enhetlig och av god kvalitet. Ca 200 akter har granskats.

Granskningens resultat kan sammanfattas enligt följande:

- Det väcks ca 25 åtal per år för egenmäktighet med barn. Tillämpningen av den särskilda åtalsprövningsregeln när det gäller åtalen är i stort sett genomgående korrekt.
- Ca hälften av alla beslut att inte inleda eller att lägga ned förundersökningen har motiverats med att åtal inte är påkallat från allmän synpunkt. *Beslutsmotiveringen* – att åtal inte varit påkallat från allmän synpunkt – bedöms i över hälften av fallen inte ha varit korrekt. Beslutsmotiveringen i dessa fall borde i stället ha varit att det inte finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats.
- Åklagarnas kunskap och kompetens om hur den särskilda åtalsprövningsregeln vid egenmäktighet med barn är tänkt att tillämpas har brister. Under grundutbildningen för åklagare förekommer ingen särskild utbildning i ämnet. Det föreslås därför att Utbildningscentrum tar fram sådan utbildning.
- Granskningen visar att ärenden rörande egenmäktighet med barn handläggs av såväl chefsåklagare som kammaråklagare eller assistentåklagare. Komplexiteten i dessa ärenden talar för att kvaliteten skulle öka om handläggningen koncentrerades till färre antal åklagare på en kammare eller inom ett åklagarområde. Det föreslås därför att områdescheferna ser över principerna för handläggningen av denna brottstyp för att säkerställa en enhetlig och korrekt tillämpning av den särskilda åtalsprövningsregeln.
- Samverkan och dialog med Polisen om förbättrade anmälningsrutiner och ökad kompetens om straffbestämmelsen och den särskilda åtalsprövningsregeln om egenmäktighet med barn skulle kunna öka kvaliteten i handläggningen. Det föreslås därför att dessa frågor tas upp inom ramen för den centrala samverkan med Polisen.

Denna tillsynsrapport är förhållandevis innehållsrik och kan därför också användas som en kunskapskälla ifråga om hur den särskilda åtalsprövningsregeln ska tillämpas.

2 Granskningens syfte och genomförande

Åtal för egenmäktighet med barn får inte väckas om det inte är påkallat från allmän synpunkt (särskild åtalsprövning). Detta framgår av 7 kap. 6 § brottsbalken (BrB).

I enlighet med Åklagarmyndighetens verksamhetsplan för år 2014 har en granskning av tillämpningen av den särskilda åtalsprövningsregeln genomförts.

Syftet med tillsynen har varit att undersöka om tillämpningen är enhetlig och av god kvalitet samt att utröna om det finns några tillämpningsproblem av mer generell karaktär.

Projektansvarig har varit vice överåklagaren Astrid Eklund. Projektledare har varit kammaråklagaren Héléne Dalhammar.

Bestämmelsen om egenmäktighet med barn (7 kap. 4 § BrB) ändrades den 1 juli 2014 genom att rekvisitet "bortför" i bestämmelsens första stycke ersattes av "skiljer". Bestämmelsen i 7 kap. 6 § BrB om särskild åtalsprövning är dock oförändrad; dvs. åklagaren får liksom tidigare väcka åtal endast om det är påkallat från allmän synpunkt. De brottsmisstankar som granskats inom ramen för detta tillsynsprojekt har avsett åren 2011-2013, varför endast den äldre lydelsen av bestämmelsen varit aktuell.

Tillsynen har i huvudsak genomförts genom s.k. aktgranskning. Ett slumpmässigt urval av brottsmisstankar – där den särskilda åtalsprövningsregeln i 7 kap. 6 § BrB tillämpats – har gjorts. Detta urval baseras på beslutade brottsmisstankar under åren 2011-2013 med brottskoden 0711. Sammanlagt har 125 sådana brottsmisstankar som avslutats med avskrivningsbeslut (beslut att inte inleda förundersökning/att lägga ned förundersökningen/att inte väcka åtal) granskats.

Härutöver har samtliga 75 brottsmisstankar där åtalsbeslut fattats under aktuell period (åren 2011-2013) granskats. Dessa har tagits med i granskningen för att få en djupare inblick i vilka omständigheter som ansetts medföra att åtal varit påkallat från allmän synpunkt.

Sammanlagt har således ca 200 akter granskats. Vid aktgranskningen har granskningsmallar använts. Arbetet med tillsynsprojektet har pågått under april-december 2014. Under denna period har även generella iakttagelser gjorts i samband med överprövning av beslut angående egenmäktighet vid barn samt vid genomgång av domar. Vidare har information och synpunkter rörande handläggning av ärenden om egenmäktighet med barn inhämtats från ett antal operativt verksamma åklagare.

Figur 1 illustrerar tillvägagångssättet för urvalsdragningen.

Figur 1. Metodbeskrivning, urval av brottsmisstankar Beslut avseende egenmäktighet med barn, år 2011-2013	
<p>Förundersökning inleds inte – åtalsprövning Totalt antal: 590, urval: 61 (10,3%)</p> <p>Förundersökning läggs ned – åtalsprövning Totalt antal: 757, urval: 61 (8,1%)</p> <p>Åtal väcks inte – åtalsprövning Totalt antal: 3, urval: 3 (100%)</p>	<p>Åtalsbeslut Totalt antal: 75, urval: 75 (100%)</p>
<p>Övriga nedlägningsbeslut (annan motivering än åtalsprövning) Totalt antal: 1 744, urval: 0 (0%)</p>	
<p>Urval av nedlägningsbeslut – åtalsprövning 9,3% (125 av 1 350)</p>	<p>Urval av åtalsbeslut 100% (75 av 75)</p>

3 Rättsliga utgångspunkter

I detta avsnitt lämnas en förhållandevis omfattande beskrivning av förarbetena till straffbestämmelsen om egenmäktighet med barn. Det finns flera skäl till detta. Straffbestämmelsen om egenmäktighet med barn är konstruerad på ett sätt som medför att åklagaren många gånger ställs inför svåra gränsdragningsfrågor. Vad innefattas i begreppet "skiljer"? När kan "beaktansvärda skäl" anses föreligga? När kan det anses vara fråga om grovt brott? Om gärningen bedöms vara straffbar, hur ska den särskilda åtalsprövningsregeln tillämpas?

3.1 Egenmäktighet med barn (7 kap. 4 § BrB)

Allmänt om bestämmelsen

Bestämmelsen om egenmäktighet med barn finns i 7 kap. 4 § BrB. I paragrafen föreskrivs straffansvar för egenmäktighet med barn i olika situationer. Genom bestämmelsen straffbeläggs gärningar som utgör ingrepp i eller missbruk av vårdnad enligt reglerna i föräldrabalken eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Straffansvaret för egenmäktighet med barn syftar inte till att skydda umgängesrätten som sådan.

Brottet riktas mot den som har eller ska ha barnet i sin vård. Både vårdnadshavare och barn uppfattas regelmässigt som målsägande och tillerkänns ofta skadestånd.

Om brottet består i att hålla ett barn kvar i utlandet anses det förövat i Sverige om vårdnadshavaren/den andra vårdnadshavaren finns här.¹ Barnets vilja anses i princip vara utan betydelse för ansvarsfrågan. Samtycke från vårdnadshavaren utesluter dock ansvar. Egenmäktighet med barn är subsidiärt i förhållande till frihetsbrotten i 4 kap. BrB och, när det gäller bestämmelsen i andra stycket (LVU-fallet), till brottet främjande av flykt.

Bestämmelsen är avsedd att tillämpas restriktivt.

Efter lagändringen

Genom en lagändring den 1 juli 2014 (prop. 2013/14:120) fick bestämmelsen i första stycket andra meningen ny lydelse då rekvisitet "bortför" ersattes av "skiljer".

Bestämmelsen i första stycket andra meningen om egenmäktighet med barn när gärningsmannen gemensamt med någon annan har vårdnaden om barnet, har

---

¹ Jareborg, Nils och Friberg, Sandra, Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2010, s. 121. Se även Högsta domstolens referat NJA 1996 C 27.

utvidgats till att omfatta vårdnadshavare som egenmäktigt *skiljer* ett barn under femton år från en annan vårdnadshavare, inte enbart genom att föra bort barnet utan också genom att på annat sätt undanhålla barnet. Syftet är att straffansvaret när gärningsmannen har del i vårdnaden i huvudsak ska motsvara det som enligt första meningen gäller när någon som inte har del i vårdnaden obehörigen skiljer barnet från dess vårdnadshavare. Straffansvaret omfattar fall när han eller hon egenmäktigt tar till sig barnet eller håller det kvar *så länge och under sådana former att barnet verkligen kan anses skilt från den andra vårdnadshavaren*. Samtidigt måste, enligt förarbetena, hänsyn tas till att omständigheterna kring vårdnadens utövande kan variera mycket från fall till fall och att en bedömning måste göras av samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Avsikten är inte att straffansvaret ska vara mer långtgående när gärningsmannen har del i vårdnaden.²

Liksom tidigare förutsätter straffansvaret när vårdnaden är gemensam att gärningen har skett utan beaktansvärda skäl. Häri ligger en begränsning av straffansvaret i jämförelse med fall då gärningsmannen saknar del i vårdnaden. Vad som avses med beaktansvärda skäl behandlas nedan.

Åklagaren får liksom tidigare väcka åtal endast om det är påkallat från allmän synpunkt (7 kap. 6 § BrB).

Före lagändringen

Före lagändringen – *och således under den tid som aktuell granskning avser* – såg straffansvaret för egenmäktighet med barn således olika ut beroende på om gärningspersonen var vårdnadshavare för barnet eller inte. Om någon som inte hade del i vårdnaden olovligen förde bort eller undanhöll ett barn från dess vårdnadshavare dömdes han eller hon för egenmäktighet med barn. Hade gärningspersonen själv del i vårdnaden var ansvaret för brottet däremot begränsat till olovliga *bortföranden*. Ett bortförande i paragrafens betydelse var snävare än ett skiljande och ansågs i praxis inte kunna bestå enbart i ett undanhållande. Att en vårdnadshavare höll kvar ett barn på en plats dit barnet ursprungligen förts i samförstånd mellan vårdnadshavarna, eller dit barnet förts under en umgängesperiod, omfattades därför inte av straffansvaret (jfr. NJA 2006 s. 708). Enligt regeringen måste det dock anses så klandervärt att en vårdnadshavare undanhåller ett barn från den andra vårdnadshavaren att också det borde vara straffbart. Straffansvaret för egenmäktighet med barn när gärningspersonen själv har del i vårdnaden utvidgades därför till att omfatta både olovliga *bortföranden* och olovliga *undanhållanden* av ett barn.

---

² Se närmare i prop. 2013/14:120.

Lagtexten före och efter lagändringen:

7 kap. 4 § BrB, tidigare lydelse

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för egenmäktighet med barn till böter eller fängelse i högst ett år, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt *bortför* barnet eller om den som *skall* ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt.

Är brott som avses i första eller andra stycket grovt, *skall* gärningsmannen dömas till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

7 kap. 4 § BrB, lydelse fr.o.m. den 1 juli 2014

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för egenmäktighet med barn till böter eller fängelse i högst ett år, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt *skiljer* barnet från den andra vårdnadshavaren eller om den som *ska* ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt.

Är brott som avses i första eller andra stycket grovt, *ska* gärningsmannen dömas till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

"Utan beaktansvärda skäl"

Vad som ska utgöra ett beaktansvärt skäl bör bedömas på samma sätt som hittills, någon ändring är alltså inte avsedd. Regleringen utgår från att det bör finnas ett visst utrymme för en vårdnadshavare att göra något för att skydda barnet mot den andra vårdnadshavaren. Skälen för att skilja barnet från den andra vårdnadshavaren måste ha att göra med vad som är bäst för barnet. Vid bedömningen ska man utgå från hur gärningspersonen själv uppfattat den faktiska situationen. En avsikt att skydda barnet mot övergrepp eller ohälsa eller mot skadliga intryck, t.ex. i samband med makes alkohol- eller narkotikamissbruk, är exempel på beaktansvärda skäl, förutsatt att de risker som barnet löper kan antas undanröjas eller motverkas genom miljöbytet.³ Olika syn på frågor om uppfostran, kosthållning och sovtider, ogillande av den

³ Jareborg/Friberg, s. 122.

andras val av partner eller att vårdnadshavarna inte är överens om vilket ansvar barnet själv ska ha för sina personliga angelägenheter, osv, kan däremot inte anses vara acceptabla skäl för att egenmäktigt skilja barnet från den andra vårdnadshavaren.⁴

Det ska vara fråga om ett varaktigt skiljande

Det är viktigt att betona att avsikten med gärningspersonens agerande – liksom tidigare – bör vara att barnet *varaktigt* ska vara skilt från den andra vårdnadshavaren. Redan i NJA 1983 s. 750 uttalade Högsta domstolen: "För att det skall vara ett bortförande i lagens mening torde krävas att avsikten med åtgärden är att barnet tills vidare eller i vart fall mer än blott tillfälligt skall vara skilt från sin tidigare miljö och någon som där har haft det under sin vårdnad." I förarbetena till lagändringen den 1 juli 2014 anges att när det gäller den närmare utformningen bör straffansvaret vid gemensam vårdnad som utgångspunkt motsvara vad som gäller när någon som inte har del i vårdnaden skiljer ett barn från dess vårdnadshavare. Straffansvaret bör därför, liksom när gärningsmannen saknar del i vårdnaden, omfatta fall när han eller hon egenmäktigt tar till sig barnet eller håller det kvar så länge och under sådana former att barnet verkligen kan anses skilt från den andra vårdnadshavaren. Avsikten med gärningsmannens agerande bör vara att barnet varaktigt ska vara skilt från den andra vårdnadshavaren.

I förarbetena understryks att ett försenat överlämnande eller återlämnande av ett barn, eller att barnet vid vissa tillfällen inte alls lämnas för umgänge eller boende, inte bör anses innebära att barnet har skilts från den andra vårdnadshavaren på ett sådant sätt som förutsätts för straffansvar. Straffansvaret för egenmäktighet med barn syftar inte till att skydda umgängesrätten som sådan.

Inte heller den omständigheten att en vårdnadshavare flyttar och tar barnet med sig, bort från den andra vårdnadshavaren, innebär i sig nödvändigtvis att det är fråga om ett skiljande i straffbestämmelsens mening. Om det i den situationen inte är fråga om ett sådant bortförande som också tidigare varit straffbart bör det för straffansvar förutsättas att barnet hålls kvar på ett sådant sätt att den andra vårdnadshavaren varaktigt skiljs från möjligheterna att utöva vårdnaden.

Om barnet däremot undanhålls på ett sådant sätt att den andra vårdnadshavaren varaktigt skiljs från möjligheterna att utöva vårdnaden – t.ex. genom att det hålls oåtkomligt eller dolt, kanske utomlands – eller om det är fråga om ett sådant bortförande som redan tidigare varit straffbart, bör det omfattas av straffansvaret. Undanhållandet behöver inte ha föregåtts av ett olovligt bortförande. Utvidgningen av straffansvaret innebär att det exempelvis kan vara fråga om ett straffbart skiljande

---

⁴ Prop. 2013/14:120, s. 13.

om en vårdnadshavare mot den andra vårdnadshavarens vilja håller kvar ett barn på en plats dit barnet ursprungligen förts i samförstånd mellan vårdnadshavarna, eller dit barnet förts under en umgänges- eller boendeperiod. På motsvarande sätt kan ett skiljande anses föreligga även i annat fall när ett barn under en längre tid egenmäktigt hålls kvar av en vårdnadshavare och därigenom undanhålls från den andra vårdnadshavaren.

Agerandet kan, även om det inte skulle anses vara straffbart, i vissa fall utgöra skäl för att ändra vårdnaden, boendet eller umgänget.⁵

Brottet är – som regel – perdurerande

Egenmäktighet med barn är, i de flesta fall, ett perdurerande brott. Detta innebär att det upphör först när det rättsstridiga tillståndet har upphört eller när gärningspersonen har förlorat kontrollen över barnets återlämnande. En gärningsperson som dömts för att under en viss tidsperiod ha undanhållit barnet kan dömas på nytt för att även efter denna period ha undanhållit barnet från vårdnadshavaren. Det har inte någon betydelse om undanhållandet sker genom aktiva åtgärder eller genom underlåtenhet att lämna uppgifter som kan göra det möjligt för vårdnadshavaren att på egen hand eller med myndigheternas hjälp återföra barnet, t.ex. att uppge var barnet finns. När det gäller fallet att den som ska ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt är brottet inte perdurerande, eftersom gärningspersonen har rätt att ha barnet hos sig och således inte kan begå brott genom att hålla det kvar.⁶

En fråga som kan uppkomma i det här sammanhanget med hänsyn till lagändringen den 1 juli 2014 är hur man ska hantera situationen att en vårdnadshavare före lagändringen skilt barnet från den andra vårdnadshavaren – vilket då inte var straffbart – och håller kvar barnet hos sig även efter lagändringen. Blir gärningen då straffbar den 1 juli 2014? Kan det anses strida mot förbudet om retroaktiv lagstiftning, se t.ex. 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken, dvs. att ingen får dömas för gärning för vilken det inte var stadgat straff när den begicks? För tillämpningen av sistnämnda bestämmelse är den avgörande tidpunkten när det handlande som innefattar brottets utförande har avslutats. Inträffar någon del av handlandet under den nya lagens tid, blir den nya lagen tillämplig på gärningen.⁷ Med hänsyn till att egenmäktighet med barn som regel anses avslutat först när skiljandet har upphört bör gärningen, i en situation som den beskrivna, enligt UC

---

⁵ A. prop., s. 10 f.

⁶ Jareborg/Friberg, s. 123.

⁷ Se Karnovs nätupplaga, kommentaren till 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken.

Stockholms mening bli straffbar den 1 juli 2014.⁸ Eftersom brottsstarten således blir den 1 juli 2014 bör det inte anses vara fråga om någon retroaktivitet. (Frågan torde dock ytterst få prövas av domstol). En annan sak är att situationen kan innebära bevisvårigheter, t.ex. angående gärningspersonens kännedom om att agerandet numera är straffbart.

Grovt brott

Vilka omständigheter som kan göra att brottet ska bedömas som grovt har inte angetts i bestämmelsen. Vid tillkomsten av den särskilda straffskalan för grovt brott gavs som exempel att ett barn rycks upp från sin invanda miljö och förs ut till ett främmande land där det tvingas att leva helt avskuret i sina kontakter med det gamla hemmet, utan att veta om det någonsin får träffa sin andra förälder. Även i andra fall än då barnet obehörigen förs ut ur landet kan brottet emellertid vara att anse som grovt (se t.ex. RH 2005:73, där en kvinna dömdes för att ha hållit barnen gömda i Sverige under sex och ett halvt års tid). Stor hänsyn bör tas till vilken inverkan bortförandet eller kvarhållandet haft och har på barnet. Av särskilt stor betydelse är vilka relationer barnet har till sin vårdnadshavare eller vårdare och gärningspersonen. Även gärningspersonens lämplighet att ta hand om barnet får vägas in i bedömningen. Det bör också beaktas hur gärningspersonen gått tillväga när egenmäktigheten tog sin början. Även andra omständigheter kan ha betydelse i det enskilda fallet när det gäller att avgöra om brottet är att anse som grovt.⁹ Enligt doktrinen är varaktigheten i bortförandet/skiljandet en av de viktigaste straffvärdefaktorerna vid bedömningen av om brottet är grovt (se t.ex. det ovan nämnda rättsfallet RH 2005:73). Vidare kan det t.ex. beaktas om vårdnadshavaren har fått möjlighet att komma i kontakt med barnet.¹⁰ En samlad bedömning måste alltid göras i varje enskilt fall.

Egenmäktighet med barn, grovt brott, är straffbelagt på försöksstadiet (7 kap. 5 § BrB).

---

⁸ Samma fråga uppmärksammades när bestämmelsen i 7 kap. 4 § andra stycket BrB infördes. I förarbetena till bestämmelsen (prop. 1982/83:165 s. 37 f.) anfördes att den som före lagens ikraftträdande utan lov fört bort ett barn från den som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), efter ikraftträdandet gör sig skyldig till egenmäktighet med barn om han/hon håller barnet kvar hos sig.

⁹ Prop. 1982/83: 165, s. 38.

¹⁰ Zila, Josef, Egenmäktighet med barn (en straffrättslig studie), (uppsats i boken Barn som aktörer – en slutpunkt, red: Olsen, Lena och Saldeen, Åke), 2008, s. 262.

3.2 Särskild åtalsprövning (7 kap. 6 § BrB)

Brottet egenmäktighet med barn får åtalas av åklagare endast om åtal är påkallat från allmän synpunkt.

Prövningen vid egenmäktighet med barn ska göras enligt följande:

1. Finns det anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats?
2. Om svaret på frågan är "ja"; är åtal påkallat från allmän synpunkt?

För att den särskilda åtalsprövningsregeln ska komma ifråga måste åklagaren således först ha bedömt att det som anmälts är brottsligt. Det är inte korrekt att gå direkt på åtalsprövningsregeln.

Beslut i frågan om särskild åtalsprövning fattas av åklagare.

Regler om särskild åtalsprövning utgör undantag till den absoluta åtalsplikt som annars gäller enligt 20 kap. 6 § rättegångsbalken. Ett annat undantag från den absoluta åtalsplikten är regeln om åtalsunderlåtelse. Genom att införa särskild åtalsprövning för vissa brott har lagstiftaren uttryckligen angett att presumtionen är att åtal inte ska väckas. Åtalet har i dessa fall gjorts fakultativt.¹¹

Om åklagaren vid sin prövning av det som anmälts bedömer att det finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats, är nästa steg således att bedöma om åtal är påkallat från allmän synpunkt eller inte.

Vad är det då som ska beaktas vid den bedömningen när det gäller egenmäktighet med barn? Någon större ledning i frågan finns inte i förarbetena. Införandet av bestämmelsen föreslogs av Straffrättskommittén, med motiveringen att omständigheterna vid brottet ibland kan vara sådana att åtal av allmän åklagare skulle innebära ett opåkallat ingripande i privata förhållanden. Läget kan också vara sådant att angivelse till åtal för detta brott måste uppfattas såsom tillkommen uteslutande eller huvudsakligen i trakasserings syfte.¹² Regeln utelämnades i lagrådsremissen men förespråkades ändå av Lagrådet, som anförde att det gäller

¹¹ Se t.ex. prop. 1994/95:23, s. 87.

¹² SOU 1953:14, s. 262.

ömtåliga fall och att åtalsfrågan därför måste handhas med synnerlig försiktighet.¹³ I doktrinen har framförts att den särskilda åtalsprövningsregeln, med tanke på brottets karaktär, är ett viktigt instrument för ett vettigt förfarande i mål där upprörda känslor, hämndbegär, obstruktioner och dylikt ofta förekommer.¹⁴

Bestämmelsen omfattar egenmäktighet med barn i alla gärningsformer och oavsett svårighetsgrad. Enligt förarbetena ligger det dock i sakens natur att åtal inte bör underlåtas med stöd av denna regel i de fall brottet är att anse som grovt. Vidare anføres i förarbetena, vad gäller LVU-fallet i 7 kap. 4 § 2 st BrB, att skäl att underlåta åtal främst kan föreligga i de fall barnet är omhändertaget på grund av sitt eget beteende (3 § LVU) och en förälder eller någon annan vårdnadshavare har skilt barnet från den som vårdar barnet med stöd av LVU. Har barnet emellertid omhändertagits på grund av undermåliga hemförhållanden (2 § LVU) bör utgångspunkten vara att gärningen normalt ska beivras, om den från vilken barnet har tagits olovligen tar tillbaka barnet till sig. Det är naturligt att åklagaren samråder med socialnämnden i denna fråga.¹⁵

Två situationer där åtal normalt anses påkallat från allmän synpunkt kan således urskiljas:

- Brottet är att anse som grovt.
- Barnet är omhändertaget med stöd av 2 § LVU på grund av undermåliga hemförhållanden (brottet behöver inte vara att anse som grovt).

De omständigheter som gör att brottet kan bedömas som grovt (se avsnitt 3.1) får således också bäring på den särskilda åtalsprövningen. Är brottet att anse som grovt är det i princip alltid påkallat från allmän synpunkt att väcka åtal. Motsatsvis torde gälla att åtal för egenmäktighet med barn av normalgraden endast undantagsvis, t.ex. i LVU-fallet, är påkallat från allmän synpunkt.

Även andra omständigheter än de ovan nämnda skulle dock kunna få betydelse för bedömningen huruvida åtal är påkallat från allmänt synpunkt eller inte. En bedömning måste således alltid göras från fall till fall utifrån samtliga omständigheter.

Samma överväganden som gäller åtalsprövningen vid fullbordat brott torde gälla även vid försök till egenmäktighet med barn, grovt brott (försök till egenmäktighet med barn av normalgraden är inte straffbelagt).

---

¹³ Prop. 1962:10, Del B, s. 421.

¹⁴ Zila, s. 265.

¹⁵ Prop. 1982/83:165 s. 37 f.

3.3 Överprövning

Överprövning är en form av rättslig tillsyn i ett enskilt fall. Överprövningsverksamheten har en viktig funktion i att främja rättssäkerheten och en enhetlig rättstillämpning. Alla beslut i brottmålsfrågor kan i princip överprövas, således även ett beslut om att t.ex. inte inleda eller att lägga ned en förundersökning angående egenmäktighet med barn med hänvisning till den särskilda åtalsprövningsregeln i 7 kap. 6 § BrB. Beslut som fattats av åklagare vid en åklagarkammare kan överprövas av en överåklagare eller vice överåklagare på ett utvecklingscentrum. Överåklagare eller vice överåklagares beslut kan överprövas av riksåklagaren.

Under 2013 och 2014 har ca 40 åklagarbeslut/år gällande egenmäktighet med barn begärts överprövade.

3.4 Utbildning om egenmäktighet med barn

Enligt uppgifter inhämtade från Åklagarmyndighetens utbildningscentrum finns det ingen undervisning/utbildning om egenmäktighet med barn under grundutbildningen. Däremot ges två timmars föreläsning i ämnet under specialistkursen "Övergrepp mot barn".

4 Utrikesdepartementets roll ifråga om bortförda barn

I detta avsnitt redogörs kortfattat för Utrikesdepartementets roll och uppgifter i fråga om bortförda barn.

Internationella bortföranden eller kvarhållanden av barn kan, utöver det straffrättsliga, även aktualisera civilrättsliga förfaranden där Utrikesdepartementet (UD) kan komma in i bilden. UD är centralmyndighet för ärenden med olovligt bortförda och kvarhållna barn. Det innebär bl.a. att UD lämnar uppgifter och förmedlar hjälp till föräldrar. UD samarbetar också med andra länders centralmyndigheter i den här typen av ärenden. UD kan t.ex. hjälpa till med att försöka lokalisera barnet samt kontakta den bortförande föräldern och undersöka om denne kan tänka sig att frivilligt återföra barnet till Sverige eller komma överens om umgänge. Vidare kan UD ge förslag på lokala advokater som kan vara villiga att hjälpa en förälder att driva sitt ärende rättsligt i det andra landet.

Det finns också begränsningar i vad UD kan göra. UD kan t.ex. inte hjälpa till med att återföra barnet i strid med det andra landets nationella lagstiftning eller ingripa i enskilda rättsliga processer i det andra landet. UD kan inte heller hjälpa till med polisanmälan eller försöka få en arresteringsorder verkställd utomlands.

I de fall där 1980 års *Haagkonvention* om internationella bortföranden av barn är tillämplig finns relativt goda möjligheter att få till stånd ett återförande av barnet. I genomsnitt klaras ca 85 % av ärendena upp. Det kan t.ex. ske genom att den bortförande föräldern går med på att frivilligt återlämna barnet eller genom att domstol beslutar att barnet ska återföras. Det kan dock också ske genom att domstol ger den bortförande föräldern rätt att behålla barnet.

Om barnet har förts till ett land som *inte har tillträtt Haagkonventionen* är det oftast betydligt svårare att få tillbaka barnet. I dessa fall är det landets egen, nationella lagstiftning som reglerar om och under vilka förutsättningar ett återförande kan ske. I icke-konventionsländer finns inte heller någon centralmyndighet för den här typen av ärenden. Detta gör att UD:s möjligheter att agera är betydligt mer begränsade än i ärenden med länder som har tillträtt konventionen. UD:s möjligheter att kunna hjälpa till beror på om den bortförande föräldern och/eller myndigheterna i det andra landet är villiga att samarbeta. Ungefär 25-30 % av dessa ärenden klaras upp. Det snabbaste sättet att få tillbaka ett bortfört/kvarhållet barn är därför att försöka få den bortförande föräldern att frivilligt återlämna barnet. Om detta inte lyckas kan det enda återstående alternativet vara att inleda en vårdnads-/umgängesprocess i det aktuella landet enligt det landets lag.¹⁶

5 Antal åtal m.m.

Inför granskningen har diverse statistik för perioden 2008-2013 tagits fram.¹⁷

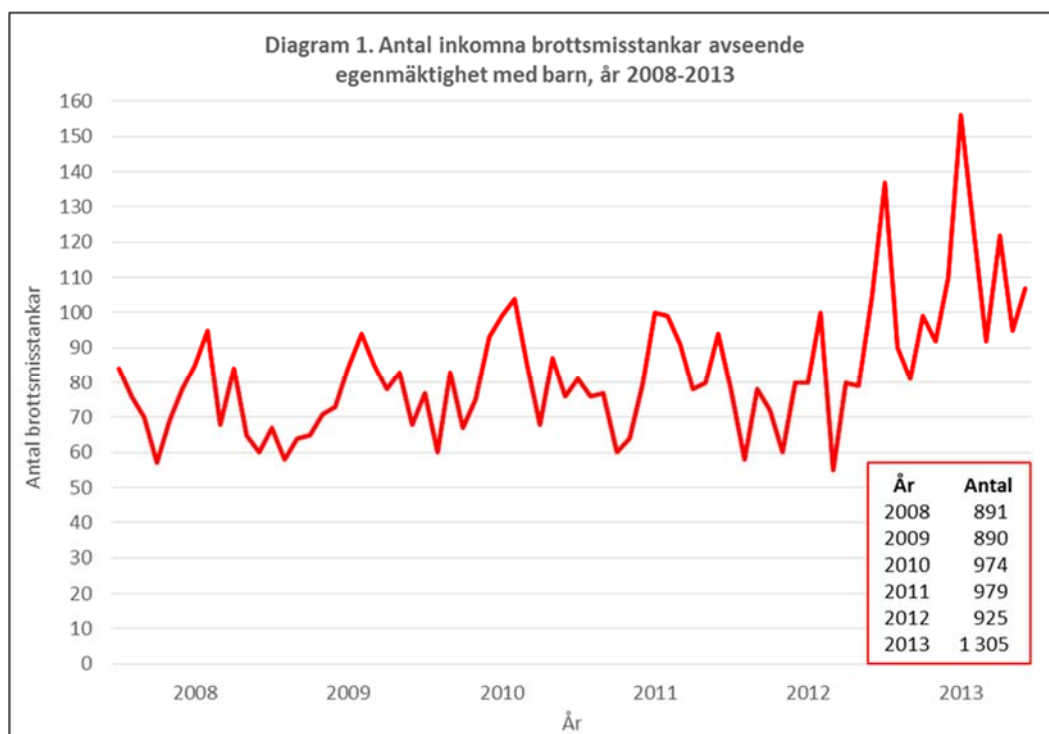
- *Inkomna brottsmisstankar*: ca 900 per år (ca 1 300 år 2013).
- *Väckta åtal*: ca 25 per år.
- *Särskild åtalsprövning*: Ungefär hälften av alla avskrivningsbeslut har motiverats med att åtal inte är påkallat från allmän synpunkt.

---

¹⁶ Se UD:s broschyr "Barn som olovligen förs bort eller kvarhålls i ett annat land", <http://www.regeringen.se/content/1/c6/24/00/97/dce61dad.pdf>. För mer information om UD:s arbete med dessa frågor, se <http://www.regeringen.se/sb/d/2555/a/13833>.

¹⁷ Källa: Åklagarmyndighetens ekonomiavdelning, statistikfunktionen.

Inkomna brottsmisstankar

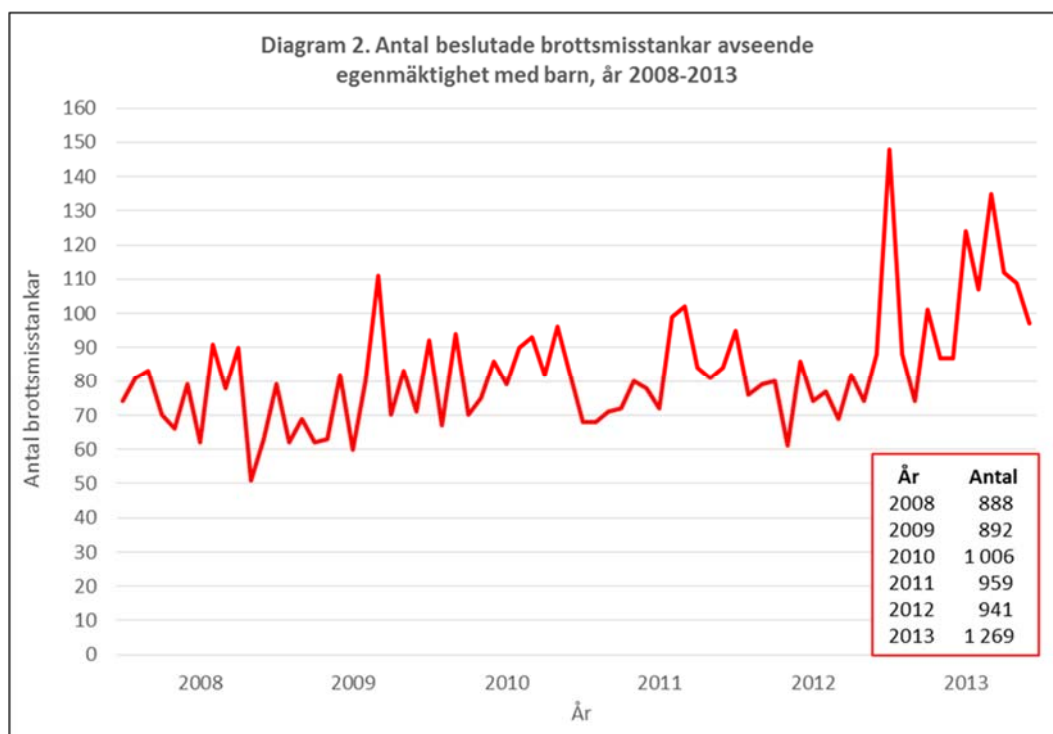

I diagram 1 illustreras inflödet av brottsmisstankar till Åklagarmyndigheten avseende egenmäktighet med barn. Som framgår är antalet inkomna brottsmisstankar förhållandevis stabilt mellan åren 2008 och 2012. Ca 900 brottsmisstankar per år kom in under dessa år. Under år 2013 inkom ca 1300 brottsmisstankar. I förhållande till det genomsnittliga antalet inkomna brottsmisstankar under perioden 2008-2012 ökade inflödet med 40 % under år 2013. Under år 2014 fortsätter inflödet att öka, enligt statistik t.o.m. november månad.

En säsongsvariation av inflödet kan noteras. Under sommarmånaderna juli och augusti inkommer fler brottsmisstankar avseende egenmäktighet med barn än under övriga månader. Det genomsnittliga antalet inkomna brottsmisstankar per månad under juli och augusti är 102 under de studerade åren 2008-2013. Detta kan jämföras med det genomsnittliga antalet inkomna brottsmisstankar under de övriga 10 månaderna, vilket är 79 brottsmisstankar.

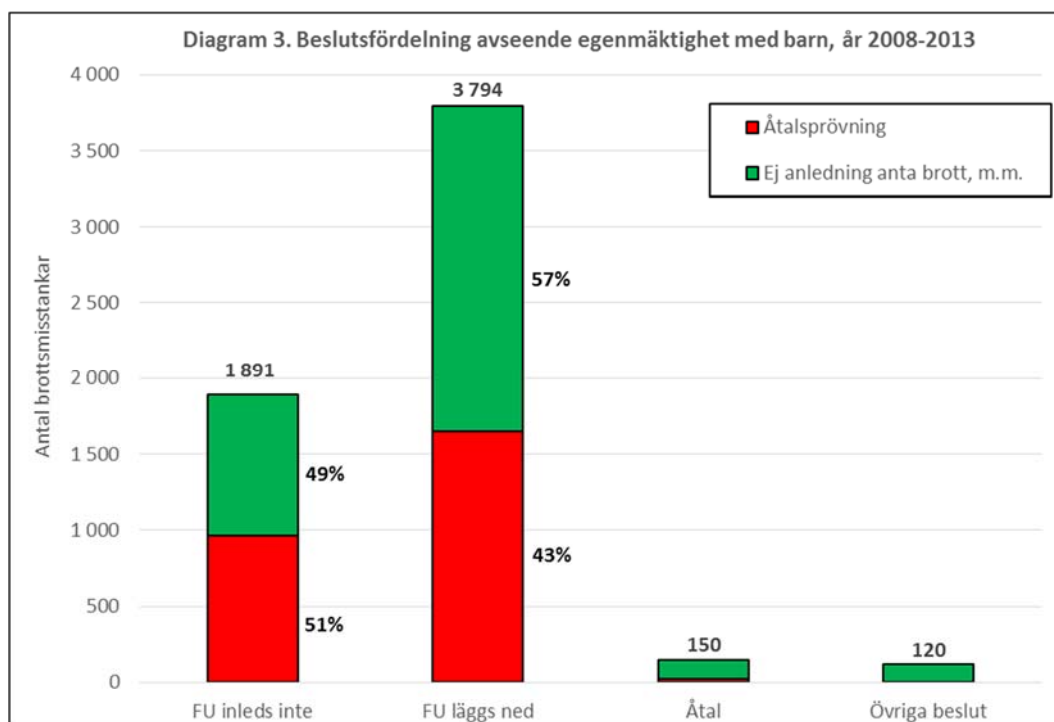
Beslut

I diagram 2 beskrivs antalet beslut avseende egenmäktighet med barn. Utvecklingen under åren 2008-2013 påminner till stor del om inflödesfördelningen, se diagram 1. Förklaringen till detta är att genomströmningstiden för de flesta brottsmisstankar är kort. Genomströmningstiden varierar dock påtagligt för olika typer av beslut. Under perioden 2008-2012 beslutades årligen i genomsnitt 937 brottsmisstankar avseende egenmäktighet med barn. Under år 2013 ökade antalet något till 1 269 brottsmisstankar. Statistik avseende perioden januari – november 2014 visar att antalet beslutade brottsmisstankar avseende egenmäktighet med barn, fortsätter att öka.

Till skillnad från inkomna brottsmisstankar finns ingen tydlig säsongsvariation när det gäller beslut.

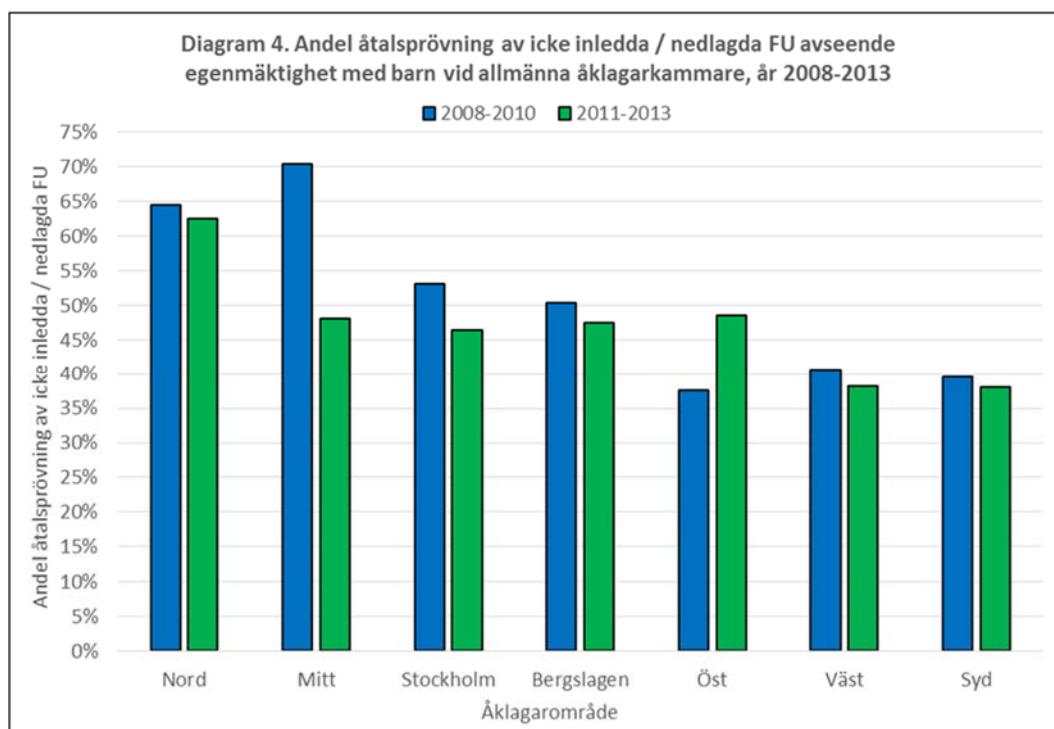
Beslutsfördelning

I diagram 3 beskrivs beslutsfördelningen avseende egenmäktighet med barn för åren 2008-2013. Som framgår av detta diagram återfinns den stora majoriteten av brottsmisstankarna i beslutskategorierna "Förundersökning inleds inte" och "Förundersökningen läggs ned". Under åren 2008-2013 har 150 åtal väckts (ca 3 % av brottsmisstankarna).

Hälften av alla beslut att inte inleda förundersökning har motiverats med att åtal inte är påkallat från allmän synpunkt. Knappt hälften av alla beslut att lägga ned förundersökningen har motiverats med att åtal inte är påkallat från allmän synpunkt.

Särskild åtalsprövning och åklagarområde

I diagram 4 illustreras andelen särskild åtalsprövning av icke inledda eller nedlagda förundersökningar fördelat efter åklagarområde (så som indelningen ser ut efter den 1 oktober 2014) under perioden 2008-2013. Med hänsyn till att aktuell granskning avser åren 2011-2013 har det ansetts värdefullt att studera dessa år särskilt. En regional skillnad kan noteras; Åklagarområde Nord synes tillämpa beslutsmotiveringen att åtal inte är påkallat från allmän synpunkt i större utsträckning än övriga åklagarområden.

Vid en jämförelse med brottstypen ärekränkning (brottskod 0501, som också omfattas av en särskild åtalsprövningsregel) finns inte samma regionala skillnader.

De internationella kamrarna ingår inte i diagram 4.

6 Iakttagelser och bedömning

I detta avsnitt redovisas de iakttagelser som UC Stockholm gjort vid granskningen. Inledningsvis presenteras ett antal korta basfakta avseende de granskade ärendena. Därefter följer en närmare redogörelse av de bedömningar som gjorts när det gäller tillämpningen av den särskilda åtalsprövningsregeln.

6.1 Korta fakta av iakttagelserna i de granskade ärendena

Avskrivningsbeslut (förundersökning har inte inletts, förundersökning har lagts ned eller åtal har inte väckts):

- Beslutsfattare:

Majoriteten av besluten (ca 70 %) har fattats av kammaråklagare. Omkring 20 % av besluten har fattats av chefsåklagare/vice chefsåklagare. Knappt 10 % av besluten har fattats av assistentåklagare.

- Anmälare:

Mamman är anmälare i ca 34 % av fallen och pappan i ca 59 %. I övriga fall är det annan släkting eller annan person som gjort anmälan.

- Utpekad person:

Mamman är utpekad person i ca 58 % av fallen och pappan i ca 35 %. I övriga fall är annan person (i några få fall tillsammans med mamman) utpekad person.

- Vårdnadssituation vid anmälningstillfället:

I ca 63 % av fallen har föräldrarna gemensam vårdnad, i ca 18 % är det fråga om ensam vårdnad. I övriga fall framgår det inte av anmälan eller andra handlingar hur vårdnadssituationen ser ut.

- Antal barn:

I de flesta fall, ca 58 %, är det fråga om *ett* barn, i ca 29 % är det fråga om *två* barn. I övriga fall är det fråga om *tre* eller *fyra* barn.

- Barnens ålder:

I 24 % av fallen är barnet/barnen 0-4 år, i 44 % av fallen 5-9 år, i 29 % av fallen 10-14 år och i 3 % av fallen 15 år och uppåt.

- Vårdnadstvist:

I närmare hälften av fallen, ca 46 %, framgår det tydligt att en vårdnadstvist pågår/är på gång.

- Tid mellan skiljandets/bortförandets påbörjan och anmälan:

Anmälan görs oftast direkt; i 41 % av fallen görs anmälan samma dag som det påstådda brottet ska ha begåtts – ibland redan efter några minuter – och i 22 % av fallen efter 1-4 dagar.

- Barnet åter hos vårdnadshavaren vid avskrivningsbeslut:

I ca 70 % av fallen framgår det inte huruvida barnet är tillbaka eller inte.

- Barnet skilt/bortfört inom Sverige eller till utlandet:

I ca 75 % av fallen har barnet skilts/förts bort inom Sverige, i ca 14 % av fallen till utlandet. I övriga fall framgår det inte. Av de fall där barnet förts utomlands har ungefär hälften avsett skiljande/bortförande inom EES-området och hälften utanför.

- Har utredningsåtgärder vidtagits?

I ca 67 % av de fall där förundersökning inletts har någon utredningsåtgärd vidtagits. I ca 61 % av fallen har målsäganden/anmälaren hörts, i ca 13 % av fallen har misstänkt hörts. Inte i något fall har barnet/barnen hörts. I ca 11 % av fallen har kontakt med socialtjänsten förekommit.

- Målsägandebitråde/offentlig försvarare:

Såvitt har framkommit har målsägandebitråde och offentlig försvarare funnits i *ett* fall.

Åtal har väckts:

- Beslutsfattare:

Majoriteten av besluten (ca 84 %) har fattats av kammaråklagare. Omkring 10 % av besluten har fattats av chefsåklagare/vice chefsåklagare. Knappt 5 % av besluten har fattats av assistentåklagare.

- Tilltalad:

Mamman är tilltalad i ca 49 % av fallen och pappan i ca 41 %, i några av dessa fall är även annan person tilltalad. I övriga fall, ca 9 %, är enbart annan person tilltalad.

- Vårdnadssituation enligt åtalet:

I ca 29 % av fallen har föräldrarna gemensam vårdnad, i ca 27 % ensam vårdnad. I ca 24 % av fallen framgår det av åtalet att det varit fråga om både gemensam och ensam vårdnad. I ca 19 % av fallen framgår det inte av åtalet hur vårdnadssituationen ser ut.

- Antal barn:

I ca 56 % av fallen är det fråga om *ett* barn, i ca 34 % av fallen *två* barn. I övriga fall är det fråga om *tre* eller *fyra* barn.

- Barnets/barnens ålder:

I 31 % av fallen är barnet/barnen 0-4 år, i 39 % av fallen 5-9 år och i 29 % av fallen 10-14 år.

- Brottets svårighetsgrad:

Ca 67 % av åtalen avser grovt brott. Av de åtal som gäller brott av normalgraden avser övervägande del det s.k. LVU-fallet.

- Barn som vårdas med stöd av LVU:

Ca 37 % av samtliga åtal avser LVU-fallet (varav några har rubricerats som grovt brott). Den absoluta majoriteten av dessa åtal rör tvångsvård p.g.a. bristande hemförhållanden.

- Tid mellan skiljandets/bortförandets påbörjan och upphörande:

I ca 88 % av åtalen har skiljandet/bortförandet pågått i upp till ett år; i ungefär en tredjedel av fallen har brottet påbörjats och upphört inom 0-2 månader. 12 % av åtalen avser skiljande/bortförande som pågått längre än ett år.

- Skiljandet/bortförandet har inte upphört:

I ca 15 % av fallen har skiljandet/bortförandet inte upphört när åtal väcks.

- Barnet skilt/bortfört inom Sverige eller till utlandet:

I ca 64 % av fallen har barnet/barnen förts utomlands. Av dessa fall avser ca 68 % skiljande/bortförande utom EU/EES.

- Frihetsberövande:

I ca 61 % av åtalen har den tilltalade varit frihetsberövad. I de åtal som rör LVU-fallet har ca 24 % av de tilltalade varit frihetsberövade.

- Tingsrättsdom:

Ca 80 % av åtalen har lett till bifall/delvis bifall (det sistnämnda syftar t.ex. på att åtalet avsett grovt brott medan tingsrätten dömt för brott av normalgraden). I ca 16 % av fallen har åtalet ogillats. (I resterande fall hade åtalet lagts ned/dom inte meddelats när granskningen genomfördes).

- Påföljd:

Påföljden har i knappt hälften av fallen bestämts till fängelse; i 50 % av fallen 6-11 månader och i 43 % av fallen 12 månader eller däröver. Ca 30 % av de tilltalade har dömts till villkorlig dom (i många fall kombinerad med samhällstjänst eller dagsböter) och ca 15 % har dömts till dagsböter.

- Hovrättsdom:

Ungefär en tredjedel av tingsrättsdomarna har överklagats och bedömts i hovrätten under den studerade perioden. I hovrätten har ca 80 % av åtalen vunnit bifall medan övriga har ogillats.

- Påföljd:

Den övervägande delen av åtalen har lett till samma påföljd i hovrätten som i tingsrätten.

- Högsta domstolen:

Ungefär hälften av hovrättsdomarna har överklagats till Högsta domstolen. I flertalet av dessa mål har prövningstillstånd inte meddelats.

6.2 Närmare om tillämpningen av den särskilda åtalsprövningsregeln

I detta avsnitt redogörs för den bedömning som granskningen föranleder.

6.2.1 Avskrivningsbeslut

Sammanfattande bedömning:

- *Beslutet* att inte inleda förundersökning eller att lägga ned förundersökningen i de granskade ärendena har i allt väsentligt bedömts vara korrekt i samtliga granskade fall.
- *Beslutsmotiveringen* – att åtal inte varit påkallat från allmän synpunkt – bedöms dock i över hälften av fallen inte ha varit korrekt. Beslutsmotiveringen i dessa fall borde i stället ha varit att det inte finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats.

Situationer där den särskilda åtalsprövningsregeln felaktigt har åberopats, och således inte borde ha tillämpats (eller möjligen har tillämpats för tidigt):

- Barnet är 15 år eller äldre.
- Information om vårdnadssituation saknas.
- Agerandet inte straffbart vid aktuell vårdnadssituation.
- Kravet på varaktighet inte uppnått.
- Vårdnadshavare har uppmanats av socialtjänst eller polis att lämna bostaden med barnet.
- Egenmäktighet med barn som ännu inte begåtts (som inte utgör försöksbrott).

Övrigt som noterats vid granskningen:

- Tillgänglig information vid beslutsfattandet är ofta knapphändig.
- Det förekommer felaktiga eller mindre lämpliga beslutsmotiveringar.
- Diarieföringen är i flera fall bristande eller oklar.

Rätt beslut men felaktig tillämpning av åtalsprövningsregeln

Vid granskningen av de ärenden där brottsmisstanken skrivits av har det bedömts att tillämpningen av den särskilda åtalsprövningsregeln i ca 60 % av fallen inte har varit korrekt. Besluten i sig, dvs. att inte inleda förundersökning/att lägga ned förundersökningen/att inte väcka åtal, har förvisso i allt väsentligt bedömts ha varit korrekta. *Motiveringen* skulle dock, enligt UC Stockholm, i samtliga dessa fall ha varit att det inte finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats. I ca 7 % av de granskade ärendena har det bedömts att åklagaren haft fog för sitt

beslut men att beslutet inte varit självklart (inget beslut har dock blivit föremål för överprövning). I övriga fall, ca 33 %, har tillämpningen av åtalsprövningsregeln bedömts vara korrekt.

Såvitt har framgått vid granskningen har inget ärende där det varit fråga om barn som vårdas med stöd av LVU skrivits av. Med ett undantag har aktuella fall avsett vård med stöd av 2 § LVU. När det gäller LVU-fallet kan således konstateras att den särskilda åtalsprövningsregeln synes tillämpas korrekt

Ärenden om egenmäktighet med barn är många gånger komplicerade och svårbedömda. Som alltid kan det finnas flera bedömningar som är godtagbara. Den övervägande delen av ärendena avser emellertid relativt likartade och okomplicerade situationer, där det tämligen omgående står klart att det inte ska bedrivas någon förundersökning. Detta återspeglas också i de granskade besluten. I en stor del av fallen används dock, som framgått ovan, fel motivering.

Exempel på när åtalsprövningsregeln inte bör tillämpas

Nedan beskrivs, utifrån den genomförda granskningen, ett antal situationer där den särskilda åtalsprövningsregeln inte borde ha tillämpats eller möjligen har tillämpats för tidigt.

- Barnet är 15 år eller äldre:

Som framgått ovan är barnen i 3 % av de granskade ärendena 15 år och uppåt. Eftersom straffansvaret omfattar barn *under 15 år* borde aktuella misstankar – såvida de inte även avsett tid innan barnet fyllde 15 år/också avsett syskon under 15 år – ha skrivits av med motiveringen att det inte finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats. Utifrån denna iakttagelse finns det anledning att påpeka att det är angeläget att åklagaren i ett tidigt skede kontrollerar vad barnet/barnen har för ålder.

- Information om vårdnadssituation saknas:

Som också framgått ovan saknas det i närmare en femtedel av alla granskade ärenden uppgift om hur vårdnadssituationen ser ut. Trots denna brist, som kan göra det svårt att bedöma om det är fråga om brott, har aktuella brottsmisstankar skrivits av med hänvisning till den särskilda åtalsprövningsregeln. Det kan exempelvis nämnas att det vid granskningen har upptäckts ärenden där den förälder som gjort anmälan inte varit vårdnadshavare för barnet – utan utpekad person har varit ensam vårdnadshavare (vilket framgått genom kontroll i folkbokföringsregistret) – och det således varit uppenbart att det inte varit fråga om brott.

- Agerandet inte straffbart vid aktuell vårdnadssituation:
I de granskade ärendena har det visat sig betydligt oftare vara fråga om ett *skiljande* än ett *bortförande*. I relativt många fall är det dock svårt att göra denna bedömning, till följd av bristande information om vad som påstås ha hänt.

Det finns skäl att särskilt betrakta korrelationen mellan *skiljande* och vårdnadssituation när det gäller avskrivningsbeslut. Av de avskrivningsbeslut som avser ett *skiljande* är det i drygt hälften av fallen fråga om gemensam vårdnad och i ungefär en fjärdedel ensam vårdnad. I övriga fall, omkring en femtedel, saknas information om vårdnadssituationen.

Under den period som granskningen avsett var ett *skiljande* straffbart vid ensam vårdnad. Vid gemensam vårdnad var ansvaret dock begränsat till olovliga bortföranden. Att vid gemensam vårdnad enbart *skilja* barnet från den andra vårdnadshavaren, utan ett föregående bortförande, var alltså inte straffbart.

I drygt hälften av fallen är det alltså fråga om ett *skiljande* vid gemensam vårdnad. Denna gärningsform var, som sagt, inte straffbar under aktuell period. Över hälften av de brottsmisstankar som avser ett *skiljande* har ändå skrivits av med tillämpning av den särskilda åtalsprövningsregeln, när det i själva verket inte varit fråga om brott. Ytterligare fall av *skiljande* vid gemensam vårdnad kan dessutom gömma sig bland de ärenden där det saknas information om vårdnadssituationen.

Ett illustrativt exempel: Förundersökning inleds inte. X och Y, som är skilda, har gemensam vårdnad om två barn. Enligt ett domstolsbeslut ska barnen vara hos X varannan vecka. Trots detta vägrar Y lämna över barnen till X. Det är alltså inte fråga om ett bortförande utan möjligen ett *skiljande* (dock knappast ett varaktigt sådant), vilket vid tiden för beslutet inte var straffbart vid gemensam vårdnad.

Sedan den 1 juli 2014 gäller rekvisitetet *skiljande* även vid gemensam vårdnad, varför ovan redovisade situation torde bli mindre vanligt förekommande. Med tanke på att det fortfarande kan vara aktuellt att hantera brott som begåtts före den 1 juli 2014 är det dock, i de lägena, angeläget att även fortsättningsvis vara uppmärksam på vårdnadsform och om det är fråga om ett *skiljande*/bortförande.

Det kan också framhållas att även om *skiljande* numera är straffbart även vid gemensam vårdnad torde många av de ärendena, med hänsyn till kravet på varaktighet, ändå skrivas av med motiveringen att det inte finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats. Många gånger bör bedömningen helt enkelt bli att det, med hänsyn till vad som framkommit, inte kan anses vara

fråga om ett sådant varaktigt skiljande som krävs för att bestämmelsen om egenmäktighet med barn ska vara tillämplig. Se mer om detta nedan.

- Kravet på varaktighet inte uppnått

En övervägande del av de granskade ärendena gäller situationen att barnet mycket kortvarigt bortförs eller kvarhålls/undanhålls/inte lämnas över efter eller inför umgänge eller växelvis boende, etc. Det handlar ofta om någon eller några dagar, många gånger om någon eller några timmar. I vissa fall kan hävdas att anmälan snarare är ett led i en pågående och infekterad konflikt mellan två föräldrar än ett uttryck för en genuin oro för att barnet verkligen undanhålls. Dessa brottsmisstankar har, trots att kravet på varaktighet inte kan anses uppnått och det således inte är fråga om ett straffbart skiljande/bortförande, skrivits av med tillämpning av den särskilda åtalsprövningsregeln. Bestämmelsen om egenmäktighet med barn är tänkt att tillämpas restriktivt, presumtionen är att åtal inte ska väckas. Följande exempel kan lämnas.

Ex. 1. Förundersökning inleds inte: X har ensam vårdnad om barnet. X f.d. partner Y, som inte är förälder till barnet, hämtar barnet på dagis och har det hemma hos sig tillsammans med parets gemensamma barn i två timmar, därefter återlämnar Y barnet till X. Enligt UC Stockholms mening är detta inte ett sådant varaktigt skiljande som krävs för att bestämmelsen om egenmäktighet med barn ska vara tillämplig.

Ex. 2. Förundersökningen läggs ned: X har ensam vårdnad om barnet. Y "umgängessaboterar" genom att vid flera tillfällen lämna tillbaka barnet någon dag för sent efter umgänge. Inte heller detta når upp till ett sådant skiljande som krävs för straffansvar.

Ex. 3. Förundersökning inleds inte: X och Y har gemensam vårdnad om ett barn i tonåren. X hämtar, utan Y:s tillstånd, barnet från skolan och kör det hem till Y på kvällen. Ingen övrig information finns i ärendet. Enligt UC Stockholms mening finns det inte anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats; det kan inte anses vara fråga om ett bortförande och i alla händelser inte ett varaktigt sådant.

I några ärenden har det varit fråga om påstådda brott i samband med separation. Följande exempel, som liknar övriga ärenden, kan lämnas:

Ex. 4. Förundersökning inleds inte: X och Y har gemensam vårdnad om barnen. I samband med att parterna separerar lämnar Y hemmet tillsammans med barnen. X träffar barnen i skolan, de är således inte gömda. När anmälan görs har det gått fem dagar. Åklagaren fattar beslut kort därefter. Mot bakgrund av den korta tid som gått,

att det är fråga om en separation och att det inte finns något i ärendet som indikerar att det är fråga om ett varaktigt bortförande finns det, enligt UC Stockholm, inte anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats.

I några av de granskade ärendena har det varit fråga om vårdnadshavare som åkt utomlands med barnet men kommit tillbaka efter någon/några veckor.

Ex. 5. Förundersökningen läggs ned: X och Y har gemensam vårdnad om barnen, som bor hos Y. X träffar barnen varannan helg. Y åker utomlands med barnen, till det land som båda vårdnadshavarna kommer ifrån, och är borta i ca tio dagar. Barnen fortsätter att gå i skola när de kommit hem. Det framgår inte om resan sträckt sig över X:s umgängeshelg. Det finns, såvitt framgår av handlingarna, inga indikationer på att Y avsett att stanna utomlands med barnen längre än vad som blev fallet. Att Y och barnen är hemma igen är känt när förundersökningen läggs ned.

Med hänsyn till omständigheterna i detta och liknande fall, dvs. att det är fråga om kortare resor, att vårdnadshavaren och barnen kommer hem igen och att skolgången fortsätter osv. torde det vara svårt att hävda att det är fråga om ett varaktigt bortförande/skiljande. Motiveringen för avskrivningsbeslutet i det ovan redovisade ärendet borde därför, enligt UC Stockholms mening, ha varit att det inte finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats.

- Vårdnadshavare har uppmanats av socialtjänst eller polis att lämna bostaden med barnet

I ett par ärenden har det framgått av polisanmälan att en vårdnadshavare, t.ex. i samband med bråk i bostaden, rekommenderats eller t.o.m. uppmanats av socialtjänst eller polis att lämna bostaden med barnet p.g.a. den andra vårdnadshavarens aggressiva beteende. Att under sådana omständigheter inleda förundersökning om egenmäktighet med barn och sedan, utan att något ytterligare har hänt, lägga ned den med tillämpning av den särskilda åtalsprövningsregeln kan ifrågasättas. I dessa fall torde det inte finnas anledning att anta att brott har förövats.

- Egenmäktighet med barn som ännu inte begåtts

En annan företeelse som har noterats vid granskningen är anmälningar ”i förväg” om brott som ännu inte har ägt rum; en slags befarad, kommande egenmäktighet. Följande exempel kan lämnas där åtalsprövningsregeln åberopats, trots att det inte funnits anledning att anta att brott har förövats.

Ex. 1. Förundersökningen läggs ned: Mormor åker på semester med sitt barnbarn, med samtycke från barnets mamma. Mamman tror, av oklara skäl, att mormodern tänker stanna utomlands med barnet och gör därför en polisanmälan. Barnet

kommer hem på dag som tidigare bestämts, vilket är känt när förundersökningen läggs ned.

Ex.2. Förundersökningen läggs ned: X anmäler att Y eventuellt inte kommer att lämna över barnet till X för umgänge om några dagar. Ingen ytterligare information finns, såvitt framgått, tillgänglig när nedlägningsbeslutet fattas.

Ex 3. Förundersökning inleds inte: X och Y har gemensam vårdnad om barnet som bor växelvis hos föräldrarna. X anmäler att Y eventuellt har åkt utomlands med barnet under Y:s vecka. X:s boendevecka har inte börjat när anmälan görs.

Inte i något av de återgivna fallen finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats, varken fullbordat eller på försöksstadiet (för det krävs dessutom grovt brott). Förberedelse till egenmäktighet med barn är inte straffbart.

- Tillgänglig information vid beslutsfattandet är ofta knapphändig
I många fall är informationen i polisanmälan knapphändig. Det saknas t.ex. ofta information om vårdnadssituation. Många gånger saknas det också en närmare beskrivning av vad som ska ha hänt samt uppgift om barnets/barnens ålder. I ca 70 % av de granskade ärendena framgår det inte – av polisanmälan eller andra handlingar – huruvida barnet är tillbaka eller inte när avskrivningsbeslutet fattas. Vidare kan det i vissa lägen behövas information från socialtjänsten.

För att korrekta bedömningar ska kunna göras är det angeläget att beslutsunderlaget är tillräckligt. Om det i underlaget från Polisen saknas central information som kan ha betydelse för beslutet bör en komplettering begäras innan beslut kan fattas. Den särskilda åtalsprövningsregeln ska inte användas som en genväg när det utifrån underlaget är svårt/omöjligt att bedöma om det är fråga om brott eller inte.

- Felaktiga/mindre lämpliga motiveringar
I ett ärende har förundersökningen lagts ned med följande motivering: "Misstanken avser ej grovt brott varför åtal för brottet inte är påkallat från allmän synpunkt." UC Stockholm har sett liknande motiveringar i överprövningsärenden. Med anledning av det finns det skäl att påminna om att åtal *kan* vara påkallat även om brottet inte är att bedöma som grovt, se avsnitt 3.1 och 3.2.

I flera ärenden har brottsmisstanken skrivits av med följande motivering: "Åtal för brottet är inte av särskilda skäl påkallat från allmän synpunkt". Det kan noteras att aktuell åtalsprövningsregel inte kräver "särskilda skäl". Av handlingarna i det aktuella ärendet framgick även att den som var utpekad hade ensam vårdnad om barnet, varför det inte var fråga om brott.

I något enstaka ärende har följande beslutsmotivering använts: "För det fall brott skulle kunna anses föreligga är åtal för brottet inte påkallat från allmän synpunkt". Det är förståeligt att denna motivering skulle kunna anses praktisk och användbar vid svåra bedömningar, t.ex. där underlaget är bristfälligt. Med en dylik motivering signalerar man emellertid att man inte tagit ställning till om det som anmälts är brottsligt och att det eventuellt finns fler utredningsåtgärder att vidta. Att man då ändå beslutar att inte inleda förundersökning/att lägga ned förundersökningen kan framstå som märkligt. Enligt UC Stockholms mening bör denna typ av blandad formulering därför inte användas.

- Bristande eller oklar diarietföring

I flera fall där förundersökningen lagts ned är det oklart om förundersökning dessförinnan inletts eller om åklagarens beslut egentligen borde ha varit att förundersökning inte inleds. En möjlig förklaring kan vara att det i samband med att ärendet lottas över till kammaren inte noteras vad ärendet har för status, med följd att det blir fel i Cåbra.

Vid granskningen har även andra iakttagelser avseende diarietföring gjorts. Det har t.ex. noterats att det i flera fall har lagts upp för få brottsmisstankar i Cåbra, vilket gjort det svårt att härleda brottsmisstanke till målsägande. En annan variant är att det har lagts upp rätt antal brottsmisstankar men att det inte har gjorts några kopplingar till olika målsägande. Förutom att det av naturliga skäl är viktigt att vara noggrann med diarietföringen har denna brist delvis försvårat förevarande granskning.

Sammanfattande kommentarer/bedömning

Det är av flera skäl viktigt att vara noggrann med beslutsmotiveringen. Ett grundläggande skäl är naturligtvis att beslut ska vara korrekta. Använder man den särskilda åtalsprövningsregeln för att skriva av ett ärende ser det ut som att man bedömt att det som anmälts i och för sig är brottsligt. Ett sådant beslut kan sedan återopas i andra sammanhang, t.ex. i vårdnads mål. Är det då i själva verket så att man egentligen inte har bedömt att det anmälda är brottsligt, utan helt enkelt hoppat över det ledet, kan beslutet bli vilseledande. Om det som anmälts tvärtom inte är brottsligt ges anmälaren en felaktig bild av hur straffansvaret ser ut, vilket kan leda till ytterligare opåkallade anmälningar. Det finns således också pedagogiska, och processekonomiska, skäl att vara tydlig när det som anmälts inte är brottsligt. Även av statistiska skäl är det av stor vikt att besluten är korrekta; det ger helt olika bilder om 60 % av alla ärenden skrivs av p.g.a. att åtal inte är påkallat från allmän synpunkt eller p.g.a. att det som anmälts inte är brottsligt.

UC Stockholm har vid kontakt med åklagare erfarit att det ibland förekommer att åklagare väljer att skriva av ärenden med hänvisning till den särskilda

åtalsprövningsregeln, eftersom det kan kännas obekvämt att meddela att det som anmälts inte är brottsligt. Detta är naturligtvis inte ett godtagbart skäl.

6.2.2 Åtal väckt

Sammanfattande bedömning:

- Tillämpningen av den särskilda åtalsprövningsregeln har varit korrekt i stort sett genomgående. Endast i något fall kan det ifrågasättas om åtal har varit påkallat från allmän synpunkt.

Övrigt som noterats vid granskningen:

- Uppgift om vårdnadssituation saknas relativt ofta i stämningsansökan.
- Det är ovanligt att bedömningen att åtal är påkallat antecknas i stämningsansökan.
- Det förekommer att åtal ogillas p.g.a. bristande kännedom om ändrade vårdnadsförhållanden.

Vid granskningen av de ärenden där åtal väckts har tillämpningen av den särskilda åtalsprövningsregeln bedömts vara korrekt i stort sett genomgående. Det har således varit påkallat från allmän synpunkt att väcka åtal. De allra flesta åtal har antingen rört barn som förts utomlands eller som har varit föremål för vård med stöd av 2 § LVU. Mot bakgrund av detta blir redovisningen av iakttagelser kortare än när det gäller avskrivningsbesluten. Några synpunkter lämnas nedan.

- Uppgift om vårdnadssituation saknas relativt ofta i stämningsansökan

I de allra flesta fall, vilket ju är ganska naturligt eftersom det är en så central del av brottspåståendet, framgår det av stämningsansökan hur vårdnadssituationen ser ut. I ungefär en femtedel av fallen saknas dock denna uppgift. Det finns därför skäl att påminna om att uppgift om vårdnadssituation bör finnas med i stämningsansökan.

- Det är ovanligt att bedömningen att åtal är påkallat antecknas i stämningsansökan

I ett fåtal av de granskade ärendena har åklagaren i stämningsansökan, under rubriken Handläggning, angett att "Åtal är påkallat från allmän synpunkt".

Det ska dokumenteras att den särskilda åtalsprövningen har gjorts.

- Det förekommer att åtal ogillas p.g.a. bristande kännedom om ändrade vårdnadsförhållanden

Ett par åtal har ogillats eftersom det inte ansetts klarlagt att den tilltalade känt till att den andra vårdnadshavaren tillerkänts ensam vårdnad om barnet. Det bör uppmärksammas att det åvilar åklagaren att föra bevisning om den tilltalades kännedom om saken.

- Åtal har inte varit påkallat från allmän synpunkt

Som framgått ovan har tillämpningen av den särskilda åtalsprövningsregeln i de fall där åtal väckts bedömts vara korrekt i stort sett genomgående. I något enstaka fall kan det ifrågasättas om åtal har varit påkallat från allmän synpunkt.

Följande exempel är illustrativt: X och Y har gemensam vårdnad om ett treårigt barn. Y tar med sig barnet till sitt hemland för att träffa en särskild läkare som ska hjälpa henne med skador som hon fått vid förlossningen. Det pågår vid tiden för händelsen en vårdnadstvist mellan X och Y. Genom sitt ombud får Y, några dagar innan hon och barnet reser iväg, veta att domen som varit utlovad till ett visst datum kan komma att bli en vecka försenad. Y utgår därför ifrån att barnets första umgängestillfälle med X kommer att äga rum först om några veckor. Y och barnet återkommer till Sverige efter ungefär tre veckor. Domen i vårdnadsmålet har då meddelats den dag som tidigare utlovats. Ett umgängestillfälle med X har därför förutsittits. Det finns, såvitt framgått, inget som tyder på att Y avsett att varaktigt bortföra barnet genom att t.ex. göra sig av med sin lägenhet eller säga upp barnets dagisplats. När åtal väcks, ungefär ett år efter händelsen, torde dessa omständigheter vara klarlagda.

Enligt UC Stockholms bedömning torde åtal i detta fall knappast anses ha varit påkallat från allmän synpunkt.

Tingsrätten fann inte något stöd för att Y uppsåtligt egenmäktigt skulle ha fört bort barnet för att beröva det rätten till umgänge med X. Åtalet ogillades därför.

6.3 Prövning i två led

Mot bakgrund av de iakttagelser och bedömningar som redovisats ovan, särskilt avseende avskrivningsbesluten, finns det skäl att avslutningsvis påminna om den tvåstegsprövning som alltid ska göras (se vidare avsnitt 3.2).

Prövningen vid egenmäktighet med barn ska således göras enligt följande:

1. Finns det anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har förövats?
2. Om svaret på frågan är "ja"; är åtal påkallat från allmän synpunkt?

För att den särskilda åtalsprövningsregeln ska komma ifråga måste åklagaren således först ha bedömt att det som anmälts är brottsligt. Det är inte korrekt att gå direkt på åtalsprövningsregeln.

7 Analys och slutsatser

Huruvida den utredning som finns tillgänglig i en förundersökning är tillräcklig för att fatta beslut i åtalsfrågan eller inte, eller om åtal är påkallat från allmän synpunkt eller inte, är en bedömningsfråga. I sådana frågor finns normalt utrymme för olika bedömningar utan att någon av dem kan sägas vara felaktig. Mot bakgrund av denna granskning omfattning och med hänsyn till de iakttagelser som gjorts anser UC Stockholm emellertid att följande generella slutsatser kan dras.

Det finns generellt sett inte skäl att ifrågasätta bedömningarna att inte inleda eller att lägga ned förundersökningarna, eller att väcka åtal i de ärenden som granskats. Det finns dock anledning att uppmärksamma att motiveringen till avskrivningsbesluten i ca 60 % av fallen inte varit korrekt eftersom den egentliga grunden i dessa fall borde ha varit att det inte funnits anledning att anta att brott förelåg.

Ett beslut om att inte inleda förundersökning eller att lägga ned en förundersökning om egenmäktighet med barn med motiveringen att åtal inte är påkallat från allmän synpunkt kan inte uppfattas på annat sätt än att åklagaren anser att det finns en misstanke om att brott faktiskt har begåtts. För den misstänkte och för målsäganden kan det, av naturliga skäl, vara av stor betydelse vilken nedläggningsgrund som används. Som framgått visar granskningen att den särskilda åtalsprövningsregeln felaktigt åberopas i många fall.

Åklagarnas kunskap om hur den särskilda åtalsprövningsregeln vid egenmäktighet med barn är tänkt att tillämpas har således brister. Under grundutbildningen för åklagare förekommer ingen särskild utbildning i ämnet. Det föreslås därför att åklagarnas kompetens inom området förbättras. Det framstår som angeläget att samtliga åklagare har tillräcklig grundkompetens på området för att säkerställa att det råder en enhetlig rättstillämpning inom myndigheten.

Kompetensbrist synes även förekomma hos Polisen och hos sociala myndigheter, bl.a. när det gäller vad som är straffbart som egenmäktighet med barn. En ökad samverkan med dem om dessa frågor skulle kunna bidra till förbättrade anmälningar och utredningar.

Granskningen visar också att ärenden rörande egenmäktighet med barn handläggs av såväl chefsåklagare som kammaråklagare eller assistentåklagare. Komplexiteten i dessa ärenden talar för att kvaliteten skulle öka om handläggningen koncentrerades till färre antal åklagare på kammaren eller inom åklagarområdet.

Vissa regionala skillnader i tillämpningen av åtalsprövningsregeln i 7 kap. 6 § BrB synes föreligga. Det finns därför skäl att följa utvecklingen noga.

Uppgifterna i polisanmälningarna är ofta knapphändiga. Anmälningarna kan i många fall förbättras, förtydligas och innehålla fler faktauppgifter. På så sätt skulle ett säkrare underlag för den initiala bedömningen finnas. Det finns goda skäl att inleda dialog med Polisen om förbättrade anmälningsrutiner.

Slutligen finns det skäl att se över mallen för stämningsansökningar gällande egenmäktighet med barn. En dialog om detta har redan inletts med Cåbraavdelningen.

8 Förslag till åtgärder

Vid denna granskning har några förbättringsområden uppmärksammats.

- a. Åklagarnas kunskap och kompetens om hur den särskilda åtalsprövningsregeln vid egenmäktighet med barn är tänkt att tillämpas har brister. Under grundutbildningen för åklagare förekommer ingen särskild utbildning i ämnet. Det föreslås därför att Utbildningscentrum tar fram sådan utbildning. Denna tillsynsrapport bör ingå i utbildningen.
- b. Granskningen visar att ärenden rörande egenmäktighet med barn handläggs av såväl chefsåklagare som kammaråklagare eller assistentåklagare. Komplexiteten i dessa ärenden talar för att kvaliteten skulle öka om handläggningen koncentrerades till färre antal åklagare på en kammare eller inom ett åklagarområde. Det föreslås därför att områdescheferna ser över principerna för handläggningen av denna brottstyp för att säkerställa en enhetlig och korrekt tillämpning av den särskilda åtalsprövningsregeln.
- c. Samverkan och dialog med Polisen om förbättrade anmälningsrutiner och ökad kompetens om straffbestämmelsen och den särskilda åtalsprövningsregeln om egenmäktighet med barn skulle kunna öka kvaliteten i handläggningen. Det föreslås därför att dessa frågor tas upp inom ramen för den centrala samverkan med Polisen.

Med denna tillsynsrapport är uppdraget slutfört.

Astrid Eklund
Vice överåklagare

Hélène Dalhammar
Kammaråklagare

Expedieras till

- Åklagarmyndighetens utbildningscentrum (se 8 a)
- Samtliga områdeschefer (se 8 b)
- Överåklagaren för samordning och analys (se 8 c)

Kopia för kännedom till

- Åklagarmyndigheten, Huvudkontoret, tillsynsavdelningen
- Justitiedepartementet, åklagarenheten
- Justitiekanslern